

Nüfus Coğrafyası Çalışmalarıyla Ord. Prof. Ali Tanoğlu

Özlem SERTKAYA DOĞAN*

Giriş

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı ilk başkanı olan Ord. Prof. Ali Tanoğlu yaptığı çalışmalarla yurdumuzda modern Beşeri Coğrafya'nın gelişmesine büyük katkılar sağlamıştır. Tanoğlu, esas itibarıyla çalışmalarını Beşeri Coğrafya konuları üzerinde yoğunlaştırmış ancak Coğrafya'nın çeşitli konularında da araştırmalar yapmıştır.

Tanoğlu'nun başlıca çalışmaları;

1940: *Enerji Kaynakları*, İ.Ü. Coğr. Enst. Yay. No: 6, İstanbul.

1942: *Ziraat Hayatı I; Orta İklim Memleketlerinde Ziraat*, İ.Ü. Yay. No.177, İstanbul.

1943: "Malatya Dolaylarında Coğrafi Geziler", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 2, s. 195- 212.

1943: "Türkiye'de Büyük Su İşlerinin Bugünkü Durumu ve Türkiye'nin Su Davası", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 3-4, s. 288-308.

1943: "Türkiye'de Kuraklık İndisleri", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 1, s. 36- 41.

1943: "Ziraatimizin Coğrafi Karakterleri ve Başlıca Meseleleri", *İktisat Fakültesi Dergisi*, c. 4 sy. 4, s. 321-354.

1944: "Samsun Limanı ve Hinterlandı", *Samsun Üniv. Haftası*, İstanbul, s. 44-71.

1944: "Samsun Şehri", *Samsun Üniv. Haftası*, İstanbul, s. 283-296.

1944: "Malatya Dolaylarında Coğrafi Geziler II", *Türk Coğrafya Derg.*, sy. 5-6, s. 61-84.

1945: "Türkiye'de Çiftçi Nüfus Yoğunluğu Meselesi", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 7-8, s. 107-118.

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı, srkydgn@istanbul.edu.tr, Orcid: 0000-0001-7435-626X.

- 1946: "Kurak Bölgelerde Tarım ve Bu Bakımdan Konya Bölgesinin Durumu", *Konya Üniversitesi Haftası*-, Konya: İ.Ü. Yay. No: 290, s. 85.
- 1947: "Türkiye'nin İrtifa Kuşakları", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 9-10, s. 37-63.
- 1947: *Türkiye'de Jeolojik ve Jeomorfojenik Tetkik Seyahatleri*, (E.Chaput'den çeviren), İstanbul: İ.Ü Coğr. Enst. Yay. No: 11.
- 1949: *Enerji Kaynakları*, 2. Baskı, İstanbul: İ.Ü. Coğr. Enstitüsü Yay. No. 6.
- 1952: "Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi (1950- 1951)", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, c. 14, sy. 1-4, s. 129-161.
- 1953: "Bolu-Gerede Arasındaki Çağa Depresyonu Hakkında Küçük Bir Not", (H. İnandık ile), *İ.Ü. Coğr. Enst. Derg.*, sy. 3-4, s. 198-199.
- 1953: "Bir Buharlaştırma ve Terleme Ölçeği", (Erinç ile), *Coğr. Enst. Derg.*, c. 2, sy. 3-4, s. 3-5.
- 1953: "Mısır ve Süveyş Kanalı", *İÜ. Coğr. Enst. Derg.*, sy. 3-4, s. 18-47.
- 1953: "İskan Coğrafyası Esas Fikirler, Problemler ve Metod", *Türkiyat Mecmuası*, c. 11, s. 1-32.
- 1954: "Kurzer Bericht Uber Die Çağa-Depression Zwischen Bolu Und Gerede", (H. İnandık ile), *Review*, sy. 1, s. 179-180.
- 1954: "La Geographie De l'Est De l'Anatolie d'apres Sırrı Erinç", *İ.Ü. Geo. Ins. Review*, sy. 1, s. 186-189.
- 1954: "Şeker Kamışı Ziraati ve Sanayi ve Bu Sanayiın Türkiye'deki İmkanları", *İ.Ü. Coğr. Enst. Derg.*, sy. 5-6, s. 35-45.
- 1954: "The Geography Of Settlement", *İ.Ü. Geo. Ins. Review*, sy. 1, s. 1-27.
- 1954: "Doğu Anadolu Coğrafyası", *Coğr. Enst. Der.*, c. 3, sy. 5-6, s. 231-234.
- 1954: "Ağır Demir Sanayii ve Türkiye'deki Durumu", *Coğr. Enst. Der.*, sy. 5-6, s. 235-237.
- 1956: "The Garsak Gorge And The Sakarya River Diversion", (S.Erinç ile), *İ.Ü. Geo. Ins. Review No: 3*, s. 1-12.
- 1956: "Garsak Boğazı ve Eski Sakarya", (S.Erinç İle), *İÜ. Coğr. Enst. Der.*, sy. 7, s. 17-30.
- 1957: "Misiköy Boğazı", (S.Erinç ile), *İÜ. Coğr. Enst. Der.*, sy. 8, s. 78-82.
- 1958: *Enerji Kaynakları*, 3. Baskı, İstanbul: İ.Ü. Coğr. Enst. Yay. No. 6.
- 1959: "Die Vertielung Der Bevölkerung in Der Türkei", *İ.Ü. Geo. Ins. Review*, sy. 5, s. 94-106.
- 1959: "Türkiye'de Nüfusun Dağılışı", *İÜ. Coğr. Enst. Der.*, sy. 10, s. 1-15.
- 1959: "Devlopments Of Water Power in Turkey", *İ.Ü. Geo. Ins. Review*, sy. 5, s. 3-22.
- 1961: *Türkiye Atlası*, (S.Erinç ve Erol Tümertekin ile), İstanbul: İÜ. Coğr. Enst. Yay. No: 30.
- 1962: "La Mecanisation De l'Agriculture en Turquie", *Geo. Ins. Review*, sy. 8, s. 33-46.
- 1963: "Soil in Turkey", *Geo. Ins. Review*, sy. 9-10, s. 38-57.
- 1963: "Türkiye'de Toprak", *İ.Ü. İktisat Fak. Mecmuası*, c. 23, sy. 3-4, s. 194-215.
- 1963: "Türkiye'nin Coğrafi Mevkii ve Bu Mevkii ile İlgili Bazı Meseleler", *İÜ. Coğr. Enst. Derg.*, sy. 13, s. 50-63.
- 1964: "Coğrafya Nedir?", *İÜ. Coğr. Enst. Derg.*, sy. 14, s. 3-14.

- 1965: "Dünyada Nüfus Artışı ve Doğurduğu Problem", *IÜ. Coğr. Enst. Derg.*, sy. 15, s. 40-59.
- 1966: *Beşeri Coğrafya Nüfus ve Yerleşme*, İstanbul: İ.Ü. Yay. No: 1183/Ed. Fak. Coğr. Enst. Yay. No: 45.
- 1969: "Türkiye'nin Coğrafi Mevkii ve Bu Mevkii ile İlgili Bazı Meseleler", *IÜ. Coğr. Enst. Derg.*, sy. 13, s. 50-63.

Bu çalışmamızda Ord. Prof. Ali Tanoğlu Hoca'nın Nüfus Coğrafyası'yla ilgili yapmış olduğu araştırmalara yer verilmektedir. Bu kapsamda Tanoğlu, "Türkiye'de Çiftçi Nüfus Yoğunluğu Meselesi", *Türk Coğrafya Dergisi*, 1945, sy. 7-8, s. 107-118.

"Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi (1950-1951)", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 1952, c. 14, sy. 1-4, s. 129-161.

"Türkiye'de Nüfusun Dağılışı", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitü Dergisi*, 1959, c. 5, sy. 10, s. 1-15.

"Dünyada Nüfus Artışı ve Doğurduğu Problem", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitü Dergisi*, 1965, c. 8, sy. 15, s. 40- 59.

Makaleleri ve 1966 yılında neşrettiği, *Beşeri Coğrafya Nüfus ve Yerleşme Cilt I* isimli kitabıyla Nüfus Coğrafyası çalışmalarına yön veren hocalarımızdandır. Yorum ve görüşleriyle araştırmalarını kaleme aldığı dönemlerden günümüze ışık tutan hocamızı saygı ve rahmetle anıyoruz.

1.1945, "Türkiye'de Çiftçi Nüfus Yoğunluğu Meselesi", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 7-8.

Tanoğlu, "Türkiye'nin en hayati meselelerinden birine, belki de başlıcasına dokunacağımı sanıyorum. Burada ortaya çıkacak olguların nasıl karşılanacağını ve hızla gelişen olaylar bizi aşmadan evvel bunlardan çıkarılabilecek olan pratik sonuçların göz önüne alınıp alınmayacağını bilmiyorum. Bununla beraber benim asıl vazifem meseleyi gördüğüm ve anladığım şekilde, olduğu gibi ortaya koymaktır." ifadesiyle başlayarak kaleme aldığı 'Türkiye'de Çiftçi Nüfus Yoğunluğu Meselesi' isimli makalesinde konuyu 3 ana bölümde irdelemiştir. Buna göre;

1.1. Mesele

Tanoğlu bu bölümde, nüfus coğrafyası araştırmalarında istatistiğın önemini belirtmiş ve yapılan çalışmalar sonucu elde edilen bulguların doğruluğunun, kullanılan istatistiklerin doğruluk derecesine bağlı olduğunu vurgulamıştır.

İlerleyen kısımlarda Türkiye'nin 1935 ve 1940 yıllarındaki aritmetik nüfus yoğunluğunu Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya, Romanya, Macaristan, İtalya, İspanya, Fransa, Almanya, İngiltere, Felemenkte ve Belçika nüfus yoğunluklarıyla karşılaştırmıştır. Bu ülkelere göre aritmetik nüfus yoğunluğumuzun düşük

olduğunu “Türkiye’de nüfus ülkemizin yüzölçümüne göre azdır, Türkiye’de nüfus çok seyrek.” sözleriyle ifade etmiştir.

Tanoğlu çeşitli bilim adamlarının (iktisatçı, ziraatçı, istatistikçi, sosyolog ve coğrafyacı) genel görüşlerine yer vererek; Türkiye’de toprağın çok olmasına karşın, bu toprağı işleyen işçi sayısının az olduğunu, 1935 (21) ve 1940 (23) yılı aritmetik nüfus yoğunluğumuza göre dönemin bilim ve idare adamlarının “Türkiye’de arazi boldur ve toprak kıtlığı yoktur” ortak görüşünde olduğunu belirtmiştir. Ancak Tanoğlu araştırmasında genel görüşün tersine Türkiye’nin birçok bölgesinde işlenen toprak azlığı ve darlığından bahsetmektedir. Bu konuda özellikle toprak mülkiyeti durumunu incelenmesi gerektiğini belirtmiştir.

Meseleyi “bugün ekili ve dikili topraklarımızın yüzölçümüne ve bu topraklardan elde edilen verime göre çiftçi nüfusumuzun fazlalığına, çiftçi nüfusumuzun sayısına göre ülkemiz içinde ve görünüşe göre ekilmeye elverişli oldukça geniş toprakların yanında ekili ve dikili topraklarımızın darlığına ve bu topraklardan alınan verimin azlığına atfedeceğim” sözleriyle özetleyen Tanoğlu, çalışmanın ikinci bölümünde nüfus yoğunluğu konusunu ele almıştır.

1.2.Nüfus Yoğunluğu (Aritmetik Yoğunluk)

Bölüm nüfus yoğunluğu tanımıyla başlamakta ve nüfus yoğunluğu verilerinin coğrafi incelemeler için olduğu kadar, sosyal ve ekonomik araştırmalar için de önemli olduğu vurgusuyla devam etmektedir. Ancak Tanoğlu “bir memlekette nüfus yoğunluğunun az veya çok, diğer bir ifade ile zayıf veya kuvvetli olması ekonomik bakımdan çok şey ifade etmez: Ne ekonomik elverişli bir durumu, ne de elverişsiz ekonomik bir sıkıntıyı, ne de bir bolluk veya ferahlığı ifade eder” demektedir. Bu görüşünü ABD, Avustralya, Kanada, Yeni Zelanda, İsveç, Norveç, Brezilya, Bolivya, Venezuela, Irak, İran, Afganistan, Çin ve Hindistan’ın nüfus yoğunluklarıyla karşılaştırmalı olarak açıklamaktadır. Aritmetik nüfus yoğunluğunun ortalama bir ifade olduğunu ve her ortalama gibi gerçekten az çok uzak olduğunu belirten Tanoğlu, Türkiye aritmetik nüfus yoğunluğunu ele alarak, dönem itibarıyla nüfus yoğunluğumuzun 23 olduğunu ancak Türkiye’nin muhtelif bölgelerinde bu değer farklılıklar gösterdiğini açıklamaktadır. Karadeniz Bölgesi, İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine ait nüfus yoğunluk değerlerini inceleyerek, Türkiye’de nüfus yoğunlukları bakımından seyrek ve sık yoğunluklu bölgelerin varlığından bahsetmektedir. Tanoğlu bu bölümde özetle “bir memleketin nüfus yoğunluğunu gösteren rakamlar bütün memlekette bir kilometre kareye düşen nüfus sayısını ifade eden ne nüfusun o memleketin kapladığı bütün topraklara eşit olarak dağıldığını farzeden realiteden az çok uzak sanal endişelerden ibarettir.” demektedir. Tanoğlu’na göre aritmetik nüfus yoğunluğu, nüfusun niteliğinden çok niceliğiyle alakalı bir kavram olduğundan ekonomik özelliklerin açıklanmasında tek başına asla yeterli bir kaynak oluşturmamaktadır.

1.3. Çiftçi Nüfus Yoğunluğu veya Tarım Yoğunluğu

Aritmetik nüfus yoğunluğunu; nüfusla geçinme kaynakları arasındaki bağlantıları açıklamak bakımından çok kusurlu bir vasıta olarak tanımlayan Tanoğlu bu konuda özellikle çiftçi nüfus yoğunluğunun önemi üzerinde durmaktadır. "...hemen her memlekette geçinmenin ve zenginliğin ana kaynağı olan ekili ve dikili toprakların her kilometre karesine düşen nüfus sayısı hesaplanırsa nüfus optimumunu takdir bakımından hakikate çok yakınlaşmış olur" diyen Tanoğlu, nüfus sayısı ekili ve dikili toprakların yüzölçümüne bölünürse çok daha sağlıklı verilere ulaşılacağını vurgulamaktadır. Türkiye'nin yansira Kanada, ABD, Romanya, Bulgaristan, İspanya, Fransa, Hindistan, Almanya, İtalya, Belçika, İsveç ve İngiltere nüfus verilerini karşılaştırmış ve aritmetik nüfus yoğunluk değerleriyle çiftçi nüfus değerleri arasındaki farklılıkları açıklamıştır.

Tanoğlu çalışmasının sonuç kısmında ise Türkiye'nin nüfus yoğunluğunun aritmetik nüfus yoğunluğu bakımından dönem itibariyle seyrek olarak nitelendirilmesine karşın, çiftçi nüfusu itibariyle sık hatta aşırı derecede sık olarak tanımlamaktadır. Türkiye yıllık nüfus artış oranının %20 olduğunu ifade ederek meselenin önemini vurgulayan Tanoğlu çözüm olarak; ekili ve dikili toprakların genişletilmesi ve bu topraklardan elde edilen verimin arttırılmasını ayrıca gelişen endüstriye bağlı olarak çiftçi nüfusunun şehirlere göç etmesi gerektiğini önemle belirtmektedir.

2. 1952, "Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi (1950-1951)", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, c. 1-4, sy. 14.

Tanoğlu çalışmanın giriş kısmında ilk Rus istila dalgasıyla başlayıp 1950'ye kadar geçen sürede Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan göç hareketlerinin genel değerlendirmesini yapmıştır. Buna göre; 1950 yılına kadar Türkiye ile Bulgaristan arasındaki anlaşmalara istinaden Bulgaristan'da yaşayan Türkler, her yıl istedikleri vakitte mevcut malları, hayvanları ve serbestçe tasfiye etmek hakkını taşıdıkları gayrimenkullerinin satış bedellerini beraberlerinde getirmek suretiyle ülkemize göç etmişlerdir. 1938 senesine kadar her yıl bu şekilde 1000-1500 göçmen kabul eden Türkiye'ye 1939 yılında 17.777 göçmen gelmiştir. Sonraki dönemlerde, Bulgaristan'ın uyguladığı politikalar neticesinde her yıl Türkiye'ye göçmenler gelmeye devam etmiştir. Ancak Bulgaristan Türkiye'ye gelmek isteyen göçmenlerin mal varlıklarına el koyarak yüzbinlerce kişiyi zor durumda bırakmıştır. Tanoğlu bu durumu "...Türkiye üzerine bir tazyik yapmak, Türkiye'yi güç bir duruma sokmak, ekonomisini sarsmak, sosyal nizamını bozmak, belki de bu vesileden faydalanarak memleketimize ajanlar sokmak ve nihayet Bulgaristan'da mevcut, bilhassa hudutlarımıza yakın mıntukalardaki Türk ekalliyetini bertaraf etmekti." sözleriyle açıklamıştır. Karşılaşılan bu durum karşısında Türkiye'nin milletlerarası hak ve hukuk karşısında kendini koruma girişimleri ve sonucunda da ilk olarak 6

Kasım 1950, ikinci kez de 8 Kasım 1951 tarihinde Türk- Bulgar hududunu kapatmaya kadar gelişen süreç, Tanoğlu tarafından ayrıntılı bir şekilde irdelenmiştir.

Çalışma; Bulgaristan’da Türkler, Göçmenlerin Türkiye’ye gelişleri ve kendilerine yapılan yardımlar, Göçmenlerin iskânı, muvakkat barınma ve kat’i iskan alt başlıklarıyla geliştirilmiştir.

2.1. Bulgaristan’da Türkler

Çalışmanın bu bölümünde Bulgaristan’da yaşayan Türkler, bunların miktarı, hayat tarzları ve yaşadıkları bölgeler ile bu bölgelerin coğrafi özellikleri ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Bu bağlamda Tanoğlu, beş asırdan daha uzun bir süre Osmanlı hakimiyet ve idaresinde bulunan Bulgaristan’da Türklerin ilk geldikleri dönemden itibaren şehir ve köylerde hissedilen imar ve beşeri peyzaj üzerindeki etkilerini belirtmiştir. Türklerin önce Bulgaristan’ın doğu kısmına, özellikle buradaki ovalara yerleştiğini belirten Tanoğlu daha sonra kuzey ve güneyden ilerleyerek batıya doğru Tuna, Tunca ve Meriç nehirleri boyunca yerleştiğini açıklamıştır. Türkçe coğrafi isimler ve kurdukları köy, kasaba ve şehir adlarına istinaden oldukça geniş bir alanda yaşayan Türklerin bölgede son derece etkin oldukları da vurgulanmaktadır. Tanoğlu bu bölümün ilerleyen kısımlarında tarihi kaynaklardan ve Bulgar istatistiklerinden elde ettiği verileri değerlendirmiş ve Bulgaristan’da yaşayan Türk nüfusu hakkında bilgiler vermiştir. Bununla birlikte bölgede yaşayan Türklerin meşgul oldukları iş kolları hakkında da oldukça önemli tespitlerde bulunmuştur. Buna göre “son tehcir neticesinde memleketimize gelmiş bulunan göçmenlerin meslek grupları itibariyle terkiibinden anlaşılacak olacağı üzere, bir ziraat memleketi olan Bulgaristan’da Bulgarların büyük kısmı gibi, Bulgaristan’daki Türk ekalliyetinde büyük ekseriyetini çiftçiler teşkil eder. Bunlar yerine göre, kâh büyük ve toplu köyler teşkil edecek surette birbirine bitişik, kâh dağınık köyler halinde bağ ve bahçelere serpilmiş şekilde kaba kerpiç, tuğla, taş veya ahşap evlerde ve kendi arazi parçaları üzerinde yaşayan, çalışan ve bununla geçinen küçük arazi sahibi çiftçilerdir.” ifadesini kullanan Tanoğlu, tarımsal faaliyetler kapsamında; çiftçi-hayvancı, çiftçi, tütüncü, arıci, ipek böcekçi, bağcı ve bahçıvan olarak sınıflanan Türklerin geri kalan kısmının da şehir ve kasabalarda yaşayıp küçük sanat veya küçük ticaretle meşgul olduklarını belirtmektedir. Bulgaristan’da yaşayan Türklerin ziraat tekniklerinin çok ileri bir seviyede olmadığını ancak Anadolu köylüsünün tekniğinden farklı ve bazı bakımlardan üstün olduğunu ifade eden Tanoğlu, bu iki farklı tekniğin yan yana gelmesiyle daha üstün bir zirai teknik doğacağını da öngörmüştür. Ona göre, “...her iki tarafın faydalanacağı muhitimiz şartlarına uygun daha üstün bir zirai teknik doğacak ve memleketimiz ziraati, kazandığı yeni kuvvetli kollardan başka, bundan da ayrıca faydalanacaktır.”

2.2. Göçmenlerin Türkiye'ye Gelişleri ve Kendilerine Yapılan Yardımlar

Bulgaristan'dan 1950-1951 yılları arasında 154.393 göçmenin geldiğini belirten Tanoğlu çalışmanın bu bahsinde, gelen göçmenlerin yaşadıkları toprakları son derece ağır şartlar altında terk etmek mecburiyetinde bıraktıklarını ifade etmektedir. Türkiye bu durum karşısında uluslararası camiadan destek beklemiş ancak ABD dışında kuvvetli bir yardım görememiştir. Bu dönem ABD Marshall yardımları kapsamında 30 milyon Türk lirası destek sağlarken diğer tüm devletlerden ancak 250 bin Türk lirası yardım geldiğini belirtmiştir.

Tanoğlu; dönem itibariyle genel siyasi durum ve bunun neticeleriyle Demir Perde ülkelerinin Türkiye ve diğer Batı Dünyası ülkelerine karşı tutumları hakkında da görüşlerini paylaşmıştır. Aynı zamanda Türkiye ile Bulgaristan arasında imzalanmış anlaşmalara göre “muhacirlerin beraberlerinde menkul mallarını ve hayvanlarını götürmek ve gayri menkullerini serbestçe tasfiye etmek hakkını haiz oldukları” halde Bulgaristan hükümeti tarafından Türk göçmenlere bu haklardan faydalanma imkânı verilmediği, bütün varlıklarının gasp edildiği ve son derece yoksul bir halde ülkeyi terk etmek zorunda bırakıldıklarını ifade etmiştir. Tabi ki bu durumu, yani başka bir ifadeyle Bulgaristan hükümetinin uyguladığı insanlık dışı politikaları “...soğuk harbin kötü ve şiddetli bir şekli” (Tanoğlu,1952:141) olarak tanımlayan Tanoğlu, buna karşılık Türkiye'nin her zaman tüm samimiyet ve kuvvetiyle Hür Dünya'nın safında yer aldığını ve başlıca koruyucusu olduğunu belirtmiştir.

Göçmenlerin iskân meselesi, Tanoğlu'nun konunun en ince ayrıntısına kadar planlı bir şekilde yürütülmesi hususundaki görüşleriyle açıklanmaktadır. Buna göre; göçmenleri adeta “...fakir bir sofraya gelen davetsiz misafirler” (Tanoğlu,1952:143) olarak tanımlamış ve ancak bu misafirleri olabildiğince en iyi koşullarda ağırlamak gerektiğini de belirtmiştir. Tanoğlu'na göre dönem şartları itibariyle Türkiye'nin en zayıf tarafı gelişme halinde bulunan ve bu sebepten çok nazik bir durum arz eden ekonomisidir. Böyle bir durumda dışarıdan gelecek göçmen nüfus başarılı bir iskân politikası uygulanmaması halinde mevcut durumu daha da zora sokacaktır. Bunun için acil çalışmalar yapılmalı ve iş olanaklarını artıracak, tarım alanlarını genişletecek uygulamalar devreye girmelidir. Tanoğlu bu konuda, “...fakat bunun için daha önce şimdi yaptığı gibi orman ve mera aleyhine değil, çorak topraklarını sulamak ve bataklıklarını kurutmak suretiyle ziraate gerçek manada yeni arazi kazanmak, hektar başına alınan verimi arttırmak yani ekstansif ziraaten entansif ziraate geçmek ve nihayet yeni fabrikalar açmak suretiyle gelecek göçmenlere hayat seviyemizi düşürmeden yeni geçinme kaynakları hazırlamak şarttır ki, bu da her şeyden önce Türkiye'de mevcut olmayan kapitale bağlıdır” (Tanoğlu,1952:143) demektedir. Bu konuda görüşlerini ifade

ederken, ekonomik anlamda ciddi yardıma ihtiyaç duyduğumuzu da vurgulayan Tanoğlu, dış politikamızda özellikle batı dünyasına etkili bir şekilde durumun aktarılması gerektiğini belirtmektedir.

Göçmenlerin iskân edilmesi konusunda mevcut mevzuatın uygulandığını ve göçmenlerin bu süreçte yaşadıkları aşamalar hakkında bilgiler veren Tanoğlu; vergi muafiyetlerinden ve askerlik hususunda kendilerine tanınan kolaylıklardan ayrıca hükümet tarafından göçmenlere tahsis edilen tarım arazilerinden bahsetmektedir. Aynı zamanda kurulmuş olan “Göçmen ve Mülteciler Türkiye Yardım Birliği” adlı derneğin göçmenlere sağladığı nakdi ve ayni yardımların önemini vurgulamaktadır. Birlik vasıtasıyla toplanan paraların bir kısmının nakit olarak dağıtıldığını bir kısmının da Aydın, Konya, Eskişehir, Seyhan ve İstanbul’da yaptırılan göçmen konutları için sarf edildiğini belirtmiştir. Kızılay’ın da etkili bir şekilde çalışmalara dâhil olduğunu ifade eden Tanoğlu esas desteğin, kat’i iskânları gerçekleştirilinceye kadar, göçmenleri evlerinde misafir eden Türk köylüsü tarafından sağlandığını önemle vurgulamıştır.

2.3. Göçmenlerin İskânı (Muvakkat Barınma ve Kat’i İskân)

Tanoğlu çalışmanın bu bölümüne Bulgaristan’dan Türkiye’ye gelen 160 bine yakın göçmenin iskân edilme mevzusunda karşılaşılan bazı sorunlardan bahsederek başlamıştır. Muvakkat barındırma işlerinin kısa sürede başarılı bir şekilde gerçekleştirildiğini belirtirken, kat’i iskân konusunun daha uzun bir süreçte ve daha ayrıntılı çalışmalar sonucu gerçekleştirilmesi kanaatinde olduğunu belirtmiştir. Tanoğlu bu görüşünü “...çok daha uzun ve esaslı anket ve tetkiklere ve bunlara müstenit daha önce kararlaştırılmış bir iskân siyaseti ve hazırlanmış bir iskân planına ihtiyaç gösteren davanın, kısa zamana sığdırılması mümkün olmayan bütün çalışmalar, gayretler ve bunlara müsteniden ortaya atılmış program ve planlara rağmen maalesef meçhul kalmıştır” (Tanoğlu,1952:149) şeklinde ifade etmiştir. Aynı zamanda iskân işlerinden sorumlu kişilerin ve makamların şimdiye kadar (1950 öncesi) bu konuya gereken önemi pek vermedikleri hususunu da belirterek eleştirilerini ortaya koymuştur. Tanoğlu’na göre 1950 yılına kadar sağlıklı ve uygulanabilir bir göç ve iskân planı ve politikasının çoktan oluşturulmuş olması gerekir idi. Ancak 1950 yılı itibarıyla karşılaşılan bu göç dalgasını dönemin hükümetinin özverili çalışmaları ve en çok da köylüden aldığı destekle son derece başarılı bir şekilde organize ettiğini de takdirle belirtmektedir. “...Kanaatimce Hükümet bu çeşit bir dava karşısında yapılması icap eden ve mümkün olan her şeyi düşünmüş ve yapmış ve vaktinde aldığı seri ve isabetli kararlar ve tedbirler sayesinde, belki de yakın tarihimizde ilk defa olarak, muhacir iskânı mevzuunda karşılaştığı ve içinde çalışmak mecburiyetinde kaldığı şartlar hesaba katılırsa, nispeten başarılı bir neticeye ulaşmıştır.” (Tanoğlu,1952:150) cümlesiyle görüşünü ifade etmiştir.

Tanoğlu bu bölümün ilerleyen kısımlarında göçmenlerin önce geçici ve daha sonra da kesin olarak iskân edileceği sahalarnı belirlenmesinde yaşanan

aşamalardan söz etmektedir. Buna göre ilk önce Edirne, Tekirdağ, İstanbul ve İzmir’de misafirhanelerde barındırılan göçmenler buralarda resmi formaliteler tamamlandıktan sonra, bir müddet daha misafir olarak kalacakları mahallelere sevk edilmişlerdir. Bu arada kat’i iskân için hükümet aralıksız çalışmalara devam etmektedir. Alınan prensip kararına göre kat’i iskânların da olabildiğince aynı mahallelerde yapılması sonucuna varılmıştır. Prensipde alınan bu karara rağmen göçmenlerin yerleştirilebilecekleri farklı alanların da tespit edilebilmesi amacıyla çeşitli etütler yapılmıştır. Buna istinaden her vilayete kabul edebilecekleri göçmen miktarı sorulmuş ve mevcut köy, kasaba ve şehirlere ilaveler yapılması veya yeni köyler kurulması yönünde çeşitli kararlar alınmıştır. Tanoğlu çalışmasını elde ettiği istatistiksel verilerle güçlendirerek göçmenlerin yerleştirileceği illerle ilgili iki tablo ve mekânsal dağılımlarını gösteren iki harita hazırlamıştır. Tanoğlu, her ilin kabul edebileceği göçmen aile sayısının belirlenmesinde kriter olarak aritmetik nüfus yoğunluğu yerine fizyolojik veya zirai nüfus yoğunluklarının kullanılmasının daha isabetli olacağını da vurgulamıştır. Bu konudaki görüşlerini “...yüzölçümü, nüfus miktarı ve ikincisini birinciye bölmek suretiyle elde edilen aritmetik veya global kesafet, bu türlü bir hesap ve tertibe mesnet olamazlar. Bunların yerine bir mntukanın kaldıracabileceği nüfus miktarının tayininde kriter olarak çok daha sarih olan kesafeti, fizyolojik kesafet ve gelen göçmenlerin çoğu çiftçi olduğuna göre, zirai kesafet gibi nosyonlara başvurulsaydı, kanaatimce çok daha başka ve doğru neticelere varılabilirdi” (Tanoğlu,1952:154) şeklinde özetlemektedir.

Göçmenlerin barınma meselelerinin çözümü konusunda da iki farklı ev tipinin belirlendiğini ifade eden Tanoğlu, bu evlerin inşasında da hem Türk köylüsünün hem de göçmenlerin elbirliğiyle çalıştığını belirtmiştir. Bununla birlikte göçmenlere yeni hayatlarını daha hızlı ve olabildiğince rahat bir ortamda kurabilmeleri için hükümetin yaptığı yardımlardan söz etmiş bu bağlamda; arazi tahsisleri, zirai alet ve vasıtalar ile tohum yardımı da dâhil olmak üzere pek çok imkânın sunulduğundan bahsetmiştir.

Tanoğlu çalışmasının sonuç kısmında, yaşanan tüm zorluklara ve maddi imkânsızlıklara rağmen hükümetin ve halkın özverili çalışmaları neticesinde göçmenlerin iskân meselesinin çözümlendiğini ancak gelebilecek yeni göçmenlere de hazırlıklı olmamız gerektiğini belirtmiştir. Bu kapsamda esaslı etütlere dayanan sağlıklı iskân plan ve politikalarımızın oluşturulması gerektiğini ısrarla vurgulamış aynı zamanda da uluslararası ilişkiler kapsamında özellikle batı dünyasının dikkatini çekecek dış politikanın kuvvetlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

3. 1959, “Türkiye’de Nüfusun Dağılışı”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitü Dergisi*, c. 5, sy. 10.

Tanoğlu bu çalışmasında bir grup öğrencisiyle birlikte 1935 yılı Genel Nüfus Sayımı verilerini baz aldığı ve Nokta metodunu kullanarak oluşturduğu Türkiye nüfus dağılışı gösteren haritasını yorumlamıştır. Haritanın tamamlanmasıyla

ortaya çıkan, nüfusun mekânsal dağılışıını sebepleriyle irdelemiş ve genel bir takım sonuçlara varmıştır.

Tanoğlu konuya öncelikle neden Nokta metodunu kullandığını ve Nokta metodunun Gölge veya Renk metoduna göre üstünlüklerini ve farklı kullanım durumlarını izah ederek başlamıştır. “Tamamen mücerret bir kavram olan matematik veya global dediğimiz nüfus kesafetlerinin hesabı ve haritaya dökülmesi, haritanın mikyası ile değişen bir çok teknik problemler ihtiva etmektedir. Nüfus kesafeti esasen gerçekte münasebeti olmayan, zihnin yarattığı mücerret bir kavramdır ve bu itibarla sadece endikatif bir değeri haizdir. Gölge veya renkle gösterilen kesafet haritalarında halli gereken başlıca mesele, aslında nüfus dağılışı gibi son derece düzensiz ve kesintili bir vakanın ortalama yayılışının gösterilmesidir” (Tanoğlu,1959:5). “Bizim tercihan kullandığımız Nokta metoduna ve bu metotla vücuda getirdiğimiz haritaya gelince; bu harita gölge veya renk metoduyla yapılan haritalara bir takım üstünlükler arz ediyor. En açık üstünlük nüfusu, tamamını değışle bile çok büyük bir kısmını, gruplandırma tarzıyla birlikte gerçek ikamet mahallerinde göstermesi itibariyle realiteye uyması veya iyice yaklaşmasıdır” (Tanoğlu,1952:131) şeklinde özetlediği görüşleri günümüzde de nüfus haritalarını oluştururken dikkatle üzerinde durduğumuz hususlardır.

Çalışmanın ilerleyen kısımlarında Tanoğlu, nüfus miktarlarının ne şekilde gösterildiğine ve hesaplama yöntemlerine değinmiştir. Farklı ölçeklerdeki haritalar ve “Meskun Yerler Kılavuzu” istife edilen başlıca kaynakları oluşturmaktadır. Haritanın yapılışına dair teknik açıklamalardan sonra mekânsal dağılımı yorumlayan Tanoğlu, bölgeler bazında nüfusun yoğunlaştığı ve seyrekleştığı alanları belirterek sebeplerini açıklamıştır. Haritada ilk bakışta göze çarpan karakteri; dağınıklık, düzensizlik ve şiddetli kesafet farklılıkları olarak nitelendirmiş ve bu durumun gelişmesinde esas olarak topografya, yükselti, iklim, toprak ve su kaynaklarının dağılışı gibi fiziki coğrafya şartlarının etkili olduğunu ancak ziraat, sanayi, ticaret, ulaşım ve yerleşme tarihi gibi beşeri coğrafya şartlarının da göz ardı edilmemesi gerektiğini belirtmiştir.

Çalışmanın yapıldığı dönem itibariyle Tanoğlu'nun daha çok determinist bir bakış açısıyla konuyu değerlendirdiğini, makalenin sonuç kısmında yer alan “...Nüfus dağılışı üzerinde eskiden beri tesirini göstermiş, halen de göstermekte bulunan ve tesirleri devam edecek olan aynı zamanda statik faktörler diyebileceğimiz fizik faktörlerdir. Türkiye nüfusunun dağılışında hali hazırda fizik faktörlerin tesiri galiptir ve nüfusun bugünkü dağılışında daha ziyade bu faktörler inikas etmektedir” (Tanoğlu,1952:15) şeklindeki yorumundan yola çıkarak ifade edebiliriz. Çalışmanın ortaya konulduğu yıllar Türkiye'nin pek çok ekonomik sektörde henüz atılımlara yeni başladığı ve bir çok bölgede pilot uygulamaların geliştirildiği dönem idi. Özellikle zirai faaliyetlerde ekstansif metotların hakim olduğu, sanayi faaliyetlerinin yeni gelişmeye başladığı, ticaretin küçük ölçeklerle

yapıldığı, ulaşım sistemlerinin ve imkanlarının kısıtlı olduğu ve kentleşme sürecinin başlangıç aşamasında olduğu bu zaman diliminde fiziki şartlar doğal olarak nüfus dağılımında en etkili rolü oynamıştır.

4. 1965, “Dünyada Nüfus Artışı ve Doğurduğu Problem”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitü Dergisi*, c. 8, sy. 15.

Çalışma başlıca iki bölümden oluşmaktadır. Bunlar I-Nüfus Artışı ve II- Nüfus Problemi kısımlarıdır. Tanoğlu, “Nüfus hareket halinde her an ve durmadan değişen bir olaydır. Doğum, ölüm, göç gibi olaylar neticesinde dünyada yaşayan insanların sayısı her an değiştiği, azalıp çoğaldığı gibi, bu insanların yeryüzünde dağılışı da durmadan değişmektedir” (Tanoğlu, 1965: 40) ifadesiyle nüfusun tanımını ve özelliğini belirterek başladığı I. bölümde genel itibariyle XVII., XVIII. ve XIX. yüzyıllarda dünya nüfusu hakkında kıtalar ölçüsünde bilgiler vermektedir. Ancak daha çok tahminlere dayanan bu verilerin XIX. yüzyıl ortalarında dünyanın daha çok dolaşılmaya başlanması ve tanınması neticesinde nispeten güvenilir olmaya başladığını da belirtmektedir. Bu dönemde özellikle Avrupa kıtasında yer alan bazı memleketlerde resmi nüfus sayımlarının yapılmaya başlanması, giderek fazla tanınan Amerika ve Asya kıtaları için yapılan tahminlerin daha sağlıklı olması güvenilirliği artırırken, Afrika ve Okyanusya kıtaları hakkında yapılan nüfus tahminleri için aynı ifadeyi kullanmak pek mümkün görünmemektedir. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında XX. yüzyılda dünya nüfusu hakkında bilgiler veren Tanoğlu, “Dünya nüfusunun çok büyük bir kısmını içine alacak şekilde resmi nüfus sayımları çoğalmış, beşeriyet dünyasının her tarafında sondajlar, anketler yapılmış, nüfus hakkında istatistikler, etütler artmış ve bütün bunları toplayan emin kaynaklar ortaya çıkmıştır” (Tanoğlu, 1965: 43) diyerek nispeten daha sağlıklı verilere ulaşılabildiğini açıklamıştır. En önemli kaynaklar arasında gösterdiği Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan Demografik Yıllıklar ve İstatistik Yıllıkları bunların başlıcalarıdır. Günümüzde de söz konusu kaynaklar (United Nations Statistical Office- <https://unstats.un.org>) nüfus araştırmalarında sıklıkla kullanılmaktadır. Tanoğlu nüfus sayımlarının yaygınlaşmasıyla birlikte sayım yöntemlerinin ülkeden ülkeye değişiklikler gösterdiğini ve farklı zaman aralıklarında yapıldığını da belirterek nüfus gibi hassas ve sürekli değişim içinde olan bir unsur hakkında çalışmanın zorluklarından da bahsetmektedir. Hem geçmiş dönemlere ait nüfus tahminlerini (1650-1750, 1850-1900) ve hem de 1937, 1950, 1961 nüfus verilerini kullanarak XX. asrın sonunda dünya nüfusunun 6 milyarı bulacağını ve hatta aşacağını öngörmüştür.

Çalışmanın II. kısmını oluşturan Nüfus Problemi bahsinde Tanoğlu konuya, Thomas Malthus’un nüfus teorisini açıklayarak başlamaktadır. Malthus’un nüfus prensipleri hakkındaki görüşlerini, gıda maddeleri ve nüfus artışı oranlarıyla ilgili endişelerini irdeleyen Tanoğlu bu görüşlerin daha sonra ortaya atılan pek çok nüfus teorisinin de kaynağını oluşturduğunu belirtmiştir. II. kısım, Zamanımızda

Nüfus Artışı, Nüfus Artışının Nedenleri, Nüfus Artışının Seyri, Demografik Dönem, Nüfusta Denge Meselesi, Optimum Nüfus ve Gelecekte Dünya Nüfusu alt başlıklarıyla ele alınmıştır. Tanoğlu bu kısımlarda hızlı nüfus artışına neden olan başlıca olayın, doğum oranları aynı kalırken, özellikle tıbbi ve farmakolojik gelişmeler neticesinde ölüm oranlarının düşmesiyle ilişkili olduğunu vurgulamıştır. Bu konuda görüşlerini “Nüfusun, bilhassa son iki asırda aşırı bir hızla artmasının sebebi, doğumun eski kuvvetli nispetini muhafaza etmesine karşılık, tıp ilminin on dokuzuncu asırdan beri devam eden olağanüstü yeni buluş ve müdahaleleriyle sağlık şartlarının gittikçe düzelmesi, bilhassa eski devirlerde insanlar arasında pek büyük tahribat yapan veba, kolera, tifo, tifüs, çiçek gibi salgın hastalıkların önüne geçilmesiyle ölüm nispetinin azalması ve bu suretle insan ömrünün uzamasıdır.” (Tanoğlu, 1965:51) ifadesiyle belirtmiştir. Nüfus artışının seyri konusunda ise, ekonomik bakımdan nispeten ileri ve zengin ülkelerin doğum oranlarında azalma, buna karşın geri kalmış ülkelerde de doğum oranlarının çok yüksek olduğunu vurgulamış, geri kalmış ülkelerde de zamanla yaşam ve eğitim seviyesinin yükselmesine bağlı olarak doğum oranlarında düşme olacağı beklentisini açıklamıştır. Optimum nüfus seviyesine ulaşmak ve bu değeri korumak her ülkenin hedefidir. Ancak günümüzde de uygulanan nüfus politikalarına rağmen optimum nüfusa sahip ülke yok denecek kadar azdır. Geri kalmış ülkeler günümüzde de yüksek olan doğum oranlarını düşürmeye çalışırken, gelişmiş ülkeler ise neredeyse sıfır seviyesinde olan doğum oranlarını yükseltme çabasındadırlar. Gelişmekte olan ülkeler ise, nüfus artış hızlarını kontrol altında tutma ve nüfuslarının niteliksel olarak yükselmesi yönünde politikalar uygulamaktadırlar. Gelecekte Dünya Nüfusu kısmında; “Yeryüzünde nüfusun alabildiğine artmasına engel olacak ve dünyanın barındırabileceği azami nüfus sayısını tayin edebilecek ana faktör, bu nüfusun yiyeceğini sağlayan zirai kaynaklardır; yani esas itibarıyla yeryüzünde ziraate elverişli toprakların yüz ölçümü ve bu toprakların verim kabiliyetidir” (Tanoğlu, 1965: 57) ifadesiyle konuya ilişkin görüşlerini belirtirken, dünyanın besleyebileceği azami nüfusun hesaplanmasıyla ilgili hususları da açıklamıştır. Dikkat edilmesi gereken ilk nokta yeryüzünde ziraat sahalarının kapladığı alan ve ne şekilde arttırılabileceği ile tarımsal üretimi arttırma yollarının neler olduğu, ikincisi ise, bir kişinin beslenmesi için ihtiyaç duyulan ziraat sahasının büyüklüğünün ne olduğudur. Yaptığı hesaplamaların ayrıntılarına çalışmasında yer veren Tanoğlu, Robert R. Kuczinski’nin tahminine uygun olarak dünyanın kabaca 10-12 milyar insanı açlık tehlikesi olmaksızın barındırabileceğini öngörmektedir. Ancak bu nüfusu besleyebilecek potansiyele sahip olunmasına karşın yine de genel yaşam şartlarını zorlaştıracaklarını belirtmiş ve var olan sıkıntıların daha da artabileceğini vurgulamıştır.

5. 1966, *Beşeri Coğrafya Nüfus ve Yerleşme Cilt I, İstanbul.*

Nüfus ve yerleşme coğrafyası konusunda temel eserler arasında yer alan bu kitabın nüfus coğrafyasıyla ilgili olan bahsi, kitabın birinci kısmını oluşturmaktadır. Çalışma konumuz itibarıyla, kitabın sadece bu bölümü ele alınmıştır.

Birinci kısım, yedi alt bölümden oluşmaktadır. Bunlar:

1. Bölüm: Coğrafya'da Nüfus
2. Bölüm: Dünyada Nüfus Artışı ve Doğurduğu Problem
3. Bölüm: Nüfus Yoğunluğu
4. Bölüm: Yer Yüzünde Nüfusun Dağılışı
5. Bölüm: Seyrek Nüfuslu Bölgeler
6. Bölüm: Sık Nüfuslu Bölgeler
7. Bölüm: Türkiye Nüfusu

5.1. Coğrafya'da Nüfus

Tanoğlu bu bölümde insan ile doğa arasındaki ilişkilerde ve karşılıklı etkileşimlerinde beşeri coğrafyanın önemini vurgulamıştır. Bu bağlamda; yeryüzünde yaşayan insan sayısı, mekânsal dağılışı, nüfus hareketleri ve nüfusun niteliğinin oldukça önemli olduğunu da belirtmiştir. Ancak araştırmalarda sadece nüfus üzerinde yoğunlaşmanın ve coğrafyanın ağırlık merkezini nüfus coğrafyasına kaydırmanın da yanlış olduğunu "...coğrafyanın objesi tabiatın doğrudan kendisi olmadığı gibi, doğrudan doğruya insanın kendisi de değil, insan ile tabiat arasındaki münasebetlerdir" (Tanoğlu, 1969:30) sözleriyle ifade etmektedir. Mekânın ihmal edilmesi halinde coğrafi düşünce tarzından ve coğrafi prensiplerden uzaklaşılacağını; demografi, sosyoloji, sosyal antropoloji ve tarih gibi diğer disiplinlerin etkisi altında kalınacağını önemle vurgulamıştır.

5.2. Dünyada Nüfus Artışı ve Doğurduğu Problem

Kitabın bu bölümünde yer alan bahis, 1965 yılında "Dünyada Nüfus Artışı ve Doğurduğu Problem" adı altında *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölüm Dergisi*, Cilt 8, Sayı 15'te yayımlanmış olan makaledir. Buna istinaden ilgili bölümün değerlendirilmesi makale olarak yapılmıştır.

5.3. Nüfus Yoğunluğu

Tanoğlu kitabın bu bölümünde "...insan topluluklarının saha çevreleri içinde, bu çevre ile münasebetleri dahilinde incelemekten ibaret olan coğrafyanın temel kavramlarından biridir" (Tanoğlu, 1969:54) şeklinde tanımladığı nüfus yoğunluğu kavramını üç başlık altında ele almıştır.

Bunlardan birincisi Aritmetik veya Global yoğunluktur. Öncelikli olarak hesaplanma şeklini belirtmiştir. Toplam nüfusun arazi toplamına bölünmesiyle

elde edilen bu değerin esasında son derece sübjektif bir anlam taşıdığını, coğrafi çalışmalarda kesinlikle bir temel teşkil edemeyeceğini ancak genel bir fikir vereceğini dünyadan örneklerle açıklamıştır. Eleştirilerinde en önemli kısım ise aritmetik nüfus yoğunluğunun dünya genelinde nüfusun eşit olarak dağıldığı gibi bir izlenim vermesidir. Oysa nüfus hem dünya genelinde, kıtalar arasında, hem de ülke içinde eşit bir şekilde dağılmamaktadır. "...dünyada yaşayan insanların bütün yer yüzünde düzenli ve eşit bir şekilde yayıldıkları farz edilerek zihnin yarattığı bir muta olup tabiatıyla bunun gerçeğe bir ilgisi yoktur" (Tanoğlu, 1969:55) sözleriyle net bir şekilde görüşlerini ifade etmiş, ilerleyen kısımlarda "...Aritmetik yoğunluklar değil kıta veya memleket, vilayet ölçüsünde dahi nüfusun gerçek dağılımını büyük ölçüde maskeleyen ve bu itibarla coğrafi değer ve ifadelerini kaybetmektedir" (Tanoğlu, 1969:57) ifadesini kullanmıştır. Ancak aritmetik nüfus yoğunluğunun hesaplanması hususunda bir öneride bulunmuş ve il nüfuslarının yoğunluk hesaplarında şehir nüfuslarının çıkarılmasını ileri sürmüştür. Tanoğlu'na göre bu nispeten daha anlamlı bir değer taşıır.

İkinci olarak Fizyolojik nüfus yoğunluğu kavramını ele almış ve eksik gördüğü hususları açıklamıştır. Nüfus sayısı ekili dikili toprakların yüz ölçümü arasındaki oranla ifade edilen fizyolojik nüfus yoğunluğu Tanoğlu'na göre aritmetik nüfus yoğunluğundan çok daha anlamlıdır. Ancak bu hesaplama yapılırken dikkat edilmesi gereken en önemli noktanın nadasa bırakılan toprakların hesaplama dışında tutulması gerektiğini belirtmektedir. Bu bağlamda görüşlerini "... Türkiye'nin 1960 nüfus sayımına göre 27.754.830 kişiyi bulan nüfusu, aynı yıl, nadasa bırakılan topraklar dâhil, 251.670 kilometre kareye varan ekili-dikili ve ekilebilir topraklarına bölünürse 110 rakamı bulunur... her yıl nadasa bırakılan ve 79.480 kilometre kareyi bulan toprakları çıkarmak gerekir. Bu takdirde Türkiye nüfusu kalan 172.190 kilometre kareden ibaret olan her yıl fiilen faydalandığımız topraklara (ekili tarla, meyve ve sebzelik, bağ, zeytinlik) bölünürse 161 rakamı elde edilir ki Türkiye'nin asıl fizyolojik yoğunluğunun bu olması gerekir" (Tanoğlu, 1969:62) ifadesiyle vurgulamaktadır. Tanoğlu fizyolojik nüfus kavramını da aritmetik nüfus yoğunluğuna göre daha anlamlı bulmakla birlikte, bazı yönlerden eksik olduğunu düşünmekte, bu nedenle soyut ve yetersiz olarak nitelendirmektedir. Eleştirilerinde bütün milletlerin kendi ülkeleri dâhilinde ekime elverişli topraklarla değerlendirildiğini ancak bu durumun günümüzde farklılaştığını, özellikle ekonomik seviyesi yüksek ülkelerde tarımsal ürünlerin ithal edildiğini, ayrıca toprakların verimlilik durumlarının, uygulanan zirai yöntemlerin ve alınan ürün miktarının hesaplamada göz önünde bulundurulmadığını dolayısıyla fizyolojik nüfus yoğunluğunun da sübjektif ve soyut olduğunu belirtmiştir.

Nüfus yoğunluğu kavramlarından üçüncü ise, Zirai nüfus yoğunluğudur. Tanoğlu'na göre; çiftçi nüfus yoğunluğu olarak da nitelendirilen zirai nüfus yoğunluğu insanla toprak arasındaki ilişkileri ortaya koymak bakımından daha doğru bir tercihtir. Ziraat ve hayvancılıkla geçimini sağlayan kırsal nüfusun toplamının

ekili dikili alanlara bölünmesiyle elde edilen bu rakam ülkeden ülkeye farklılıklar gösterir. Tanoğlu çalışmasında dünya geneli zirai nüfus yoğunluğunun yanı sıra kıtalar ölçeğinde ve Türkiye, Yunanistan, İtalya, İspanya, Bulgaristan, Macaristan, Almanya, Hollanda, Fransa, İngiltere, ABD, Kanada, Avustralya, Hindistan ve Çin gibi örnekler eşliğinde ülke bazında değerlendirmeler de yapmıştır. Tanoğlu, "... zirai yoğunluk, aritmetik ve fizyolojik yoğunluk endekslerinin gizlediği bir çok olayları yüzeye çıkarmakta ve bu suretle insan ile toprak arasındaki münasebetleri ve muhtelif ülke ve bölgelerin demografik, sosyal ve ekonomik durumları hakkında daha açık, gerçeğe daha yakın bir fikir vermektedir" (Tanoğlu, 1969:67) ifadesiyle zirai yoğunluğun açık üstünlüğünü belirtmekle birlikte, bu hususta da bazı eksikliklerin olduğunu düşünmektedir. Ona göre bu yoğunluğun hesaplanmasında da fizyolojik yoğunluk olduğu gibi; toprakların vasfı ve verimlilik dereceleri, uygulanan ziraat sistemleri ve yetiştirilen ürünler ile hayvancılık faaliyetleri de hesaba katılmalıdır. Ayrıca ziraata elverişli topraklara belli bir oranda çayır ve otlaklarında katılması gerekmektedir.

Tanoğlu daha sağlam bir öneri olarak "genel ekonomik yoğunluk" kavramını ileri sürmüştür. Bu kavram dâhilinde yer altı ve yer üstü tüm ekonomik kaynaklar ile denizel kaynaklar ve sanayi, teknolojik gelişme, bilgi, sermaye, işgücü vb. unsurlarında ele alınması gerektiğini ifade etmiş, ancak bu varlıkların objektif bir şekilde hesaplanamayacağını da vurgulamıştır. Bu nedenle genel ekonomik yoğunluğu hesaplamının neredeyse imkânsız olduğunu belirtmiştir.

5.4. Yeryüzünde Nüfusun Dağılışı

Tanoğlu bölümün giriş kısmında dünya nüfus dağılışı haritası incelendiğinde insanların dünyanın her yerine dağıldığını ve buralarda daimi veya geçici yerleşim üniteleri oluşturduğunu ifade etmektedir. Darwin, Ratzel ve Vidal de La Blanch'in konuyla ilgili görüşlerine yer vererek konuyu ele almıştır.

4. Bölümü oluşturan Yeryüzünde Nüfusun Dağılışı bahsini Tanoğlu, iskanın sınırları, yeryüzünde nüfus dağılışının ana çizgileri ve nedenleri, nüfus dağılışı etkileyen faktörler, nüfus dağılışında başlıca bir faktör olarak göçler, nedenleri ve izleri ile eski göçlerin izleri ve yolları alt konu başlıkları dâhilinde değerlendirmiştir.

Bu kapsamda iskânın sınırları belirlenirken etkili olan hususlar ve iskânın kuzey sınırı, güney sınırı ile yükselti sınırları ele alınmıştır.

Çalışmanın yapıldığı dönem itibarıyla iskânın kuzey sınırına göre bütün Avrupa'nın ve Asya'nın kuzey kısımları sınır içinde kalmaktadır. Güney yarımkürede ise sınırın daha açık bir şekilde olduğunu belirtmiştir ancak, kutuplara doğru sınırların kesin ve mutlak olmadığını da ifade etmektedir. İklim ve iklimin bitki örtüsü üzerindeki etkisinin iskânın sınırlandırılmasında kuvvetli bir etkiye sahip olduğunu belirten Tanoğlu "şu halde iskânın kutup sınırlarını tayin eden faktör iklim olmakla beraber, iklimin bu tesiri mutlak ve doğrudan doğruya değil, daha

ziyade bitki örtüsü üzerine yaptığı tesir dolayısıyla. Denilebilir ki, kutuplara doğru toprağın bütün yıl boyunca donmuş halde bulunduğu, kar ve buzla örtülü kaldığı ve bitki hayatının durduğu yerde genel olarak iskan da durur” (Tanoğlu, 1969:71) ifadesini kullanmıştır. İskânın kuzey ve güney sınır hattından sonra ele alınması gereken iskânın yükselti sınırınıdır. Tanoğlu bu konuda da iklimin önemini vurgulamış ve dağların daimi kar sınırının başladığı yerde iskânın durduğunu belirtmiştir. Yüksekçe çıkıldıkça insanoğlunun yaşamını engelleyen diğer faktörlerden de bahseden Tanoğlu, basınç azalması, güneşlenmenin çoğalması ve sıcaklığın her yüz metrede ortalama 0,56 C° azalmasının yükseltiye bağlı olarak iskânı sınırlandıran etkenler olduğunu ifade etmektedir.

Yeryüzünde nüfus dağılışının ana çizgileri ve nedenleri incelendiğinde, nüfus dağılışını etkileyen faktörler coğrafi, tarihi ve insanın menşei ile ana yurdu meselesinin ön plana çıktığını görmekteyiz. Coğrafi faktörler arasında iklim, rölyef, deniz ve coğrafi mevki Tanoğlu'nun vurguladığı temel etkenlerdir. İfade ettiği üzere;” ...daha ziyade soğuk, kurak, sıcak ve aynı zamanda yağışlı uç iklim kuşaklarında nüfusun azalmasına, seyrekleşmesine karşılık, subtropikal ve orta iklim kuşaklarında nüfus sıklaşmakta ve dünya nüfusunun çok büyük bir kısmı bu iklim kuşaklarında yığılmış bulunmaktadır” (Tanoğlu, 1969:73) ve aynı zamanda “...yeryüzünde nüfusun dağılışında coğrafi faktörlerin tesiri çok kuvvetli ve açıktır. Coğrafi faktörler, diğer beşeri bir çok olaylarda olduğu gibi, nüfus dağılışı olayında da hâkim bir rol oynayan faktörlerdir” (Tanoğlu, 1969:75). Tarihi faktörler ile insanın menşei ve ana yurdu meselesi de coğrafi faktörlerle birlikte nüfus dağılışını etkilemektedir. Özellikle Eski ve Yeni Dünya nüfus büyüklükleri konusuna açıklık getiren Tanoğlu, Pleistosen'den itibaren yaşanan gelişim sürecini ayrıntılarıyla ele almıştır.

Nüfus dağılışında başlıca bir faktör olarak değerlendirdiği göç olayını ayrı bir başlık altında değerlendiren Tanoğlu ilk önce insanoğlunun merak duygusunu giderme gayreti neticesinde ve daha sonra da bir takım zorunluluklar sebebiyle sürekli bir yer değiştirme ve hareket halinde olduğunu ifade etmektedir. İlk göçlerin coğrafi şartlarla kombine halde geliştiğini ve yiyecek bulma ihtiyacıyla geliştiğini ancak daha sonra depremler, su baskınları, yangınlar gibi diğer etkenlerin de devreye girdiğini belirten Tanoğlu, sonraki dönemlerde sedanter hayatla birlikte hızlı bir nüfuslanma sürecinin yaşandığını ve demografik baskının da göç üzerinde etkili olduğunu izah etmektedir.

5.5. Seyrek Nüfuslu Bölgeler

Tanoğlu seyrek nüfuslu bölgeleri, kutup bölgeleri, yüksek dağlar, çöller ve ekvatorial bölgeler şeklinde sınıflandırmış ve çalışmanın bu bölümünde her birini ayrı ayrı değerlendirmiştir. Kutup bölgelerini hayattan yoksun (indlandsis) ve hayat imkânı olan bölgeler olmak üzere iki alt başlıkta değerlendirmiştir. İndlandsis dışındaki sahalarda nüfusun son derece seyrek olduğunu Avrupa, Asya ve Kuzey

Amerika'nın kuzeyini kaplayan saha olarak nitelendirmiştir. Tanoğlu, "...kutup bölgelerinde insan hayatı sağlam temellere dayanmamakta ve sporadik bir karakter arz etmektedir" (Tanoğlu, 1969:100) ifadesiyle, bu bölgelerde az sayıda yaşayan insanların, oldukça zor şartlar altında yaşamlarını idame ettirdiklerini belirtmiştir. Dağlık bölgeler, sıcak ve soğuk çöller ile ekvatorial bölgeler de coğrafi şartların sunduğu insan yaşamını zorlaştıran unsurlar sebebiyle (iklim, su kaynakları, bitki örtüsü ve toprak yapısının olumsuz şartları ile ulaşımın elverişli olmaması, tarımsal faaliyetlerin yapılamaması veya son derece kısıtlı imkânlarla yapılması vb.) yerleşme için tercih edilmeyen seyrek nüfuslu sahalardır.

5.6. Sık Nüfuslu Bölgeler

Tanoğlu bu bölümde; önceki bölümde ele aldığı; iklim, topografya, bitki örtüsü, hidrografik özellikler ve toprak yapısı gibi nüfus dağılımında etkili olan başlıca doğal unsurların yanı sıra; nehirler ve denizleri de ele almış, bunların bir sahanın nüfuslanmasındaki etkilerini açıklamıştır. Aynı zamanda yine önceki kısımda ele alınan beşeri faktörlerin yanı sıra, büyük nüfus yoğunluklarını doğuran tarihi, ekonomik ve hatta psikolojik faktörlerin de önemini belirtmiş ve ayrıca Çin, Hindistan ve Avrupa'nın nüfus miktarı ve nüfusun dağılışı ile genel nüfus yapısı ve bu yapının oluşmasında etkili olan doğal ve beşeri faktörleri inceleyerek sık nüfuslu bölgeler hakkında görüşlerini ifade etmiştir.

5.7. Türkiye Nüfusu

Tanoğlu, Türkiye nüfusunu; nüfus artışı, nüfusun yaş gruplarına göre dağılışı, şehir ve köy nüfusu, nüfus yoğunluğu ve nüfusun dağılışı alt başlıkları içinde değerlendirmiştir.

Bu kapsamda öncelikli olarak temel veri kaynağı olan nüfus sayımları bahsine atıf yapmış ve ilki 1927, ikincisi 1935 yılında yapılmış olan ve bundan sonra da her beş yılda bir düzenli yapılan sayımların sonuçlarını kullanmıştır. Tanoğlu'nun eserini hazırladığı dönem itibariyle en güncel nüfus verisi 1965 yılına ait olanıdır. Bilindiği üzere 2000 yılına kadar aynı sistemde (de facto) devam eden nüfus sayımlarımız 2007 yılından itibaren farklı bir sisteme (de jure) geçmiş ve yıllık bazda hesaplanmaya başlanmıştır. 1927'den 1965 yılına kadar geçen sürede nüfusun artış hızı, yaş gruplarına göre dağılışı, şehir ve köy nüfusunun değerlendirilmesi, nüfus yoğunlukları (aritmetik, fizyolojik ve ziraî) ve nihayet nüfusun dağılışı özelliklerinin açıklanması beş yılda bir yapılan bu sayım neticelerine göre yorumlanmaktadır.

Nüfusun üç temel bileşeni doğum, ölüm ve göçtür. Doğum ve ölüm miktarları doğal nüfus artış hızını belirlerken, göç dışarıdan katılanlarla veya araştırma sahasını terk edenlerle nüfus miktarında değişikliğe sebep olur. Tanoğlu Türkiye nüfusunun, 1927-1965 yılları arasında hızlı bir şekilde arttığını belirtmektedir. Bu görüşünü "...1927-1965 zaman süresi içinde kaydettiği büyük artış tabii bir artıştır; yani ölümün gerilemeye başlamasına karşılık, doğumun eski tabii kudret

ve hızını muhafaza etmesinin bir neticesidir ve bu itibarla her şeyden önce nüfusumuzun gençlik ve hayatîyetinin bir ifadesidir. Bu artışta tabii artış dışında göç gibi hariçten nüfus katılması şeklinde diğer faktörlerin payı azdır” (Tanoğlu, 1969:185) ifadesiyle belirtmektedir.

Nüfusun yaş gruplarına göre incelenmesi ve dağılışın yorumlanması nüfus çalışmalarında ele alınan önemli konu başlıklarındandır. Demografik yapının özelliklerinin irdelenmesinde, nüfus piramitlerinin oluşturulmasında ve nüfusun sosyo-kültürel ve ekonomik durumunun ifadesinde, yaş gruplarının ve hatta nüfusun cinsiyet oranının bilinmesinin önemi büyüktür. Tanoğlu bu konuda yaptığı çalışmalar neticesinde, Türkiye nüfusunun %49,6’sının 0-19 yaş aralığında olduğunu, buna karşın 60 yaş ve üstü grubun ise toplam nüfus içindeki payının ancak %6,5 olduğunu hesaplamıştır. Buna istinaden Türkiye nüfusunu genç nüfus olarak tanımlamıştır.

Şehir ve köy nüfus miktarı ve bunların oransal olarak mukayesesi de nüfus araştırmalarında sıklıkla değerlendirilen unsurlardır. Tanoğlu şehir ve köy nüfusu konusunda görüşlerini “köy ve şehir nüfus ayrımı coğrafyada büyük bir önem ve derin bir anlam taşır. Köylü ve şehirli, bunlar zihniyetleri, hayat anlayışları, yaşama tarzları, medeni seviyeleri buldukları tabii çevre ile ilişkileri ve toprağa bağlılık derecesi itibarıyla çok farklı, adeta zıt iki dünya teşkil eden topluluklara mensup-turlar” (Tanoğlu, 1969:191) sözleriyle ifade etmiştir. Tanoğlu çalışmasında ayrıca Türkiye’nin ziraat ve hayvan yetiştirme memleketi olduğunu, ancak İstanbul, İzmir, Ankara gibi büyük şehirlerin yanı sıra gelişmekte olan diğer şehirlerin varlığından, sanayileşme süreciyle birlikte Türkiye’de yaşanan şehirleşme hareketlerinin neticesinde köylerden şehirlere nüfus akınlarından da bahsetmektedir. Çalışmanın neşredildiği tarihten 16 yıl sonra yani 1985 yılı sayım sonuçlarında ilk defa Türkiye nüfusunda şehirselleşme oranı kırsal nüfus oranından fazla hesaplanmıştır. 1985 yılına kadar daima kırsal nüfus oranı şehirselleşme oranından yüksek idi.

Nüfus yoğunluğu bahsini aritmetik, fizyolojik ve zirai olmak üzere üç alt başlık dâhilinde inceleyen Tanoğlu 1965 sayım sonuçlarına göre aritmetik nüfus yoğunluğumuzun 41 olduğunu belirtmiştir. 1935 yılından itibaren elde ettiği verilerle karşılaştırdığında aritmetik nüfus yoğunluğunun sürekli arttığını vurgulamıştır. Bölgesel bazda yaptığı incelemelerde yoğunluk değerinin bölgeden bölgeye büyük farklılıklar gösterdiğini aynı durumun il bazında yapılan çalışmalar için de geçerli olduğunu ifade etmektedir. 1965 verilerine göre fizyolojik nüfus yoğunluğunun 158, zirai nüfus yoğunluğunun da 125 olduğunu belirtirken, aritmetik nüfus yoğunluğunda bahsettiği bölge ve il bazındaki farklılıkların, bu değerler için de ifade edilebilir olduğunu sebepleriyle açıklamıştır.

Nüfusun dağılışı bölümünü kıyı bölgeleri ve iç bölgeler olmak üzere, iki alt başlık halinde ele alan Tanoğlu kitabında 1935 ve 1950 sayım sonuçlarına göre nokta metodunu kullanarak oluşturduğu nüfus dağılışını gösteren iki haritaya yer

vermiştir. Daha elverişli bir iklim ve zengin kaynaklar sebebiyle kıyı bölgelerin iç bölgelere göre oranla nüfus miktarının fazla olduğunu ancak, nüfus yoğunluklarının kıyı bölgelerinin her tarafında aynı ölçüde olmadığını belirten Tanoğlu, Kuzey Anadolu’da, Doğu, Orta ve Batı Karadeniz kıyıları ile Marmara, Ege ve Akdeniz kıyı kuşağı nüfus miktarlarını ve yoğunluklarını ayrıntılı bir şekilde değerlendirmiştir. Tanoğlu, iç bölgeler nüfusunu nispeten seyrek ve dağınık olarak nitelendirmiştir. Bu görüşünü; “Orta, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da nüfus tabiatın işaretine göre adeta şuraya buraya dağılmış, serpilmiş ve araları az çok geniş boş sahalara ayrılmış küçük büyük kümeler halinde görülür. Bununla birlikte ilk bakışta çok karışık gibi görünün bu dağılımı Orta, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da boş ve seyrek nüfuslu sahalarda yanında daha kalabalık bir takım kuşaklar, kesintili şeritler ve adacıklar seçilebilir” (Tanoğlu, 1969:207) ifadesiyle belirtmiştir. Kıyı bölgelerinde olduğu gibi, iç bölgeler nüfus özelliklerini; nüfusun dağılışı, dağılımı etkili olan coğrafi unsurları ve nüfus yoğunluğunu ayrıntılı şekilde ele almıştır. Sonuç itibarıyla Türkiye nüfusunun dağılışı özelliklerini “...her şeyden önce memleketin iklim, yükselti, röliyef, toprak, su kaynakları ve bitki örtüsü şartlarına uyumlu görünmektedir” (Tanoğlu, 1969:208) sözleriyle vurgulamıştır.

Sonuç

Ord. Prof. Ali Tanoğlu’nun nüfus coğrafyası konularını içeren dört makale ve bir kitap bölümünün tanıtıldığı bu çalışmada dikkat çeken en önemli nokta, insan-mekan ilişkisine verdiği önemdir. Coğrafyanın yapı taşı olan bu unsur Tanoğlu tarafından son derece özenle ele alınmış ve gelecek nesillere aktarılmıştır. Nüfus coğrafyası araştırmalarında temel kaynaklar arasında yer alan bu çalışmalar, şimdi olduğu gibi gelecekte de Coğrafya klasikleri arasındaki yerini muhafaza edecektir. Eserleriyle ve Coğrafya bilimine katkılarıyla varlığını her daim hissettiğimiz Tanoğlu’nu sonsuz saygı ve rahmetle anıyoruz.

Kaynakça

- Tanoğlu Ali, “Türkiye’de Çiftçi Nüfus Yoğunluğu Meselesi”, *Türk Coğrafya Dergisi*, 1945, sy. 7-8, s. 107-118.
- Tanoğlu Ali, “Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi (1950- 1951)”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 1952, c. 14, sy. 1-4, s.129-161.
- Tanoğlu Ali, “Türkiye’de Nüfusun Dağılışı”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 1959, c. 5, sy. 10, s. 1-15.
- Tanoğlu Ali, “Dünyada Nüfus Artışı ve Doğurduğu Problem”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 1965, c. 8, sy. 15, s. 40- 59.
- Tanoğlu Ali, *Beşeri Coğrafya Nüfus ve Yerleşme Cilt I*, İstanbul: İ.Ü. Yay. No: 1183 Ed. Fak. Coğr. Enst. Yay. No: 45, Taş Matbaası, 1966.
- Yiğit Ali ve Tunçel Harun, “100. Yılında Türkiye’de Coğrafyacılar Türkiye Coğrafyacı Biyografileri (1915-2015)”, 2017, Türk Coğrafya Kurumu Yayınları sy. 8, s. 61-63.

Nüfus Coğrafyası Çalışmalarıyla Ord.Prof. Ali Tanoğlu

Özlem SERTKAYA DOĞAN

Özet

Ord.Prof. Ali Tanoğlu Beşeri Coğrafya çalışmalarıyla Türkiye’de Coğrafya biliminin gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır. Bu çalışmada Tanoğlu’nun Nüfus coğrafyası konularını içeren dört makalesi ve bir kitap bölümü tanıtılmıştır.

Tanoğlu’nun Nüfus Coğrafyasıyla ilgili yapmış olduğu araştırmalar:

Türkiye’de Çiftçi Nüfus Yoğunluğu Meselesi, Türk Coğrafya Dergisi, 1945, S. 7-8, syf. 107-118, Ankara.

Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi (1950- 1951), İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 1952, C.14, S.1-4, syf.129- 161, İstanbul.

Türkiye’de Nüfusun Dağılışı, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitü Dergisi, 1959, C. 5, S. 10, syf. 1-15, İstanbul.

Dünyada Nüfus Artışı ve Doğurduğu Problem, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitü Dergisi, 1965, C.8, S.15, syf. 40- 59, İstanbul.

Beşeri Coğrafya Nüfus ve Yerleşme Cilt I, 1966, İstanbul.

Nüfus coğrafyası araştırmalarında temel kaynaklar arasında yer alan bu çalışmalar da dikkat çeken en önemli nokta, insan- mekan ilişkisidir. İnsanın mekan üzerinde dağılışı ve bu dağılışı etkili olan unsurlar ile sebep olduğu değişimler çalışmalarının odak noktalarını oluşturmaktadır. Bu kapsamda Tanoğlu’nun coğrafi olayları ele alırken dikkat ettiği hususlar, bakış açısı, analiz yöntemleri ve yorumları çalışmamızda ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ali Tanoğlu, Beşeri Coğrafya, Nüfus, Mekan.

Prof. Ali Tanoğlu's Studies on Population Geography

Özlem SERTKAYA DOĞAN

Abstract

Prof. Ali Tanoğlu has contributed greatly to the development of geography as a science in Turkey through his studies on human geography. This study introduces four of his articles as well as a book chapter on population geography.

Tanoğlu's research on population geography:

The Issue of Farmer Population Density in Turkey, *Journal of Turkish Geography*, 1945, No. 7-8, pp. 107-118, Ankara.

The Last Migration Movement Of Bulgarian Turks (1950-1951), *Istanbul University Faculty of Economics*, 1952, No.14, Vol.1-4, pp.129-161, Istanbul.

Distribution of Population In Turkey, *Istanbul University Journal of the Institute of Geography*, 1959, No. 5, Vol. 10, pp. 1-15, Istanbul.

Population Growth in the World and its Problems, *Istanbul University Institute of Geography Journal*, 1965, No.8, Vol.15, pp. 40-59, Istanbul.

Human Geography Population and Settlement Volume I, 1966, Istanbul.

These studies constitute the main sources for research in population geography with a focus on the factors that determine the distribution of humans over space. As such, Tanoğlu's geographical point of view, his analytical methods and interpretations have been pointed out in this study.

Keywords: Ali Tanoğlu, Human Geography, Population, Setting.

